

Психологічні особливості прояву професійної креативності майбутнього вихователя ДНЗ

Donchenko O. S. Psychological features of a future teacher's professional creativity in pre-school education / O. S. Donchenko // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 37. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2017. – P. 76–86.

O. S. Donchenko. Psychological features of a future teacher's professional creativity in pre-school education. The approbation results of the research on the psychological peculiarities of a future teacher's professional creativity in pre-school education are presented. These results will be the basis for the creativity development system.

The study shows the author's position regarding the understanding of the phenomenon of creativity. The definition of the concept of «a teacher's professional creativity in pre-school education» is given in the article. This definition is based on the fact that creativity depends on the person's work. The structure of the professional creativity of the teacher is presented, and it is determined that teacher's creativity consists of the following components: motivational, cognitive, operational, and regulating. Using these components the author develops his own vision of the criteria and indicators of creativity development.

The diagnostics of psychological peculiarities of a future teacher's professional creativity in a pre-school education is carried out. This diagnostics showed that most of the investigated students-future teachers had an average level of professional creativity. In author's opinion this will cause certain difficulties in the implementation of creative professional activities. A comparative analysis of the level of the structural components formation is done. These components are ranked as follows: high rates are found by the cognitive component, the second position is placed by the motivational component, the third one is taken by the regulatory component, and the operating component has a low development level.

The prospects for further research on this problem consist in the research of the effective means of development of a future teacher's professional creativity as a multifaceted and complicated phenomenon.

Key words: a teacher's professional creativity in pre-school education, creative professional activities, an educator's professional training, the

product of pedagogical creativity, a multi-criteria approach, motivational component, cognitive component, operating component, regulatory component.

О. С. Донченко. Психологічні особливості прояву професійної креативності майбутнього вихователя ДНЗ. Представлено результати апробації дослідження психологічних особливостей прояву професійної креативності майбутнього вихователя ДНЗ, які виступатимуть основою розробки системи заходів щодо її розвитку.

Визначено авторську позицію щодо розуміння сутності феномену креативності. Надано визначення поняття «професійна креативність вихователя ДНЗ», яке ґрунтується на положенні про набуття креативністю специфічних рис відповідно до сфери діяльності, якою займається особистість. Запропоновано структуру професійної креативності вихователя, що складається з таких компонентів: мотиваційного, когнітивного, операційного, регулятивного, на основі яких розроблено власне бачення критеріїв та показників її розвитку.

Проведено діагностику психологічних особливостей прояву професійної креативності майбутнього вихователя ДНЗ, на основі якої виявлено, що більшість досліджуваних студентів-майбутніх вихователів мають середній рівень розвитку професійної креативності, що, на нашу думку, спричинятиме певні труднощі у запровадженні творчої професійної діяльності. Здійснено порівняльний аналіз рівня сформованості структурних компонентів, їх ранжовано наступним чином: найвищі показники виявлено за когнітивним компонентом, на другій позиції – показники мотиваційного компоненту, на третій – регулятивного, порівняно низькі показники розвитку досліджувані проявили відносно операційного компоненту. Визначено перспективу подальших досліджень цієї проблеми: пошук ефективних засобів розвитку професійної креативності майбутнього вихователя як багатокomпонентного та складного за структурою феномену.

Ключові слова: професійна креативність вихователя ДНЗ, творча професійна діяльність, професійна підготовка вихователя, продукт педагогічної творчості, багатофакторний підхід, мотиваційний компонент, когнітивний компонент, операційний компонент, регулятивний компонент.

О. С. Донченко. Психологические особенности проявления профессиональной креативности будущего воспитателя ДОУ. Представлены результаты апробации исследования психологических особенностей проявления профессиональной креативности будущего воспитателя ДОУ, которые будут выступать основой разработки системы ее развития.

Определена авторская позиция относительно понимания сущности феномена креативности. Дано определение понятия «профессиональная креативность воспитателя ДОУ», которое основывается на положении о специфичности креативности в соответствии со сферой деятельности,

которой занимается личность. Предложена структура профессиональной креативности воспитателя, определено, что она состоит из следующих компонентов: мотивационного, когнитивного, операционного, регулятивного, на основе которых разработано собственное видение критериев и показателей ее развития.

Проведена диагностика психологических особенностей проявления профессиональной креативности будущего воспитателя ДОУ, на основе которой выявлено, что большинство исследуемых студентов-будущих воспитателей имеют средний уровень развития профессиональной креативности, что, по нашему мнению, вызовет определенные трудности во внедрении творческой профессиональной деятельности. Осуществлен сравнительный анализ уровня сформированности структурных компонентов, они ранжированы следующим образом: самые высокие показатели выявлены по когнитивному компоненту, на второй позиции – показатели мотивационного компонента, на третьей – регулятивного, сравнительно низкие показатели развития исследуемые проявили относительно операционного компонента. Определена перспектива дальнейших исследований этой проблемы: поиск эффективных средств развития профессиональной креативности будущего воспитателя как многокомпонентного и сложного по структуре феномена.

Ключевые слова: профессиональная креативность воспитателя ДОУ, творческая профессиональная деятельность, профессиональная подготовка воспитателя, продукт педагогического творчества, многофакторный подход, мотивационный компонент, когнитивный компонент, операционный компонент, регулятивный компонент.

Постановка проблеми. Підготовка кадрів, здатних до творчої професійної діяльності, є одним із провідних завдань, що постає сьогодні перед вищою школою. Необхідність розвитку креативності як здатності до творчості у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів обумовлена низкою причин: вимогами нормативних документів (Законом України «Про дошкільну освіту», Державної національної програми «Освіта (Україна XXI ст.)», Базовим компонентом дошкільної освіти України), які підкреслюють пріоритетність розвитку здатності до творчості всіх учасників освітнього процесу, реформуванням та інтенсивним інноваційним розвитком системи дошкільної освіти [4], сензитивністю студентського віку до формування спеціалізованої креативності, обумовленою своєрідністю педагогічної праці [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність проблематики підтверджується кількістю та різноманітністю психологічних та педагогічних наукових доробок. У дослідженнях В. Андрієвської, Н. Гузій, Л. Лузіної, О. Приходько, В. Сагарда, С. Сисоевої, І. Фещенко, Л. Хомич педагогічна творчість одно-

стайно розглядається як об'єктивна ознака ефективної професійної діяльності; неоднозначністю характеризується психологічний портрет творчого педагога, який розкривається Н. Кічук, Н. Кузьміною, В. Лісовською, А. Марковою, О. Матюшкіним, М. Нікандровим, М. Поташником. Проблеми креативності також присвячено численні дослідження, проте на сьогодні не існує єдиного погляду на природу цього феномену. Узагальнення та аналіз існуючих трактувань креативності дозволили виділити чотири основних підходи до її розуміння: когнітивний (пізнавальний) (Дж. Гілфорд, У. Гордон, Б. Дорвал, В. Дружинін, С. Ісаксен, М. Каган, Н. Лейтес, С. Меднік, Ж. Піаже, С. Тейлор, Е. Торренс, Д. Треффінджер, Е.Тунік), психофізіологічний (М. Бодунов, М. Даймонд, А. Глазунов, С. Ізюмова, А. Крупнов, В. Небиліцин, Р. Янг), особистісний (А. Агафонов, Г. Батіщев, Д. Богоявленська, Р. Мей, О. Мелік-Пашаєв, А. Менегетті, Г. Олпорт, К. Роджерс, Н. Рождерс, В. Франкл, Е. Фромм, О. Яковлева) та багатофакторний (Ф. Вільямс, Х. Грубер, Ф. Джексон, Л. Єрмолаєва-Томіна, С. Каплан, О. Кульчицька, Т. Любарт, С. Мессік, О. Разумнікова, Д. Сиск, Р. Стернберг, А. Танненбаум, Т. Тардиф, Дж. Фельдхьюзен, К. Хелер, О. Шемеліна). Останні дослідження демонструють пріоритетність багатофакторного підходу до креативності, для якого характерним є визнання її феноменом, що складається з взаємодіючих когнітивно-інтелектуальних та особистісно-індивідуальних компонентів. Думку про те, що креативність набуває специфічних рис відповідно до виду діяльності, якою замається творча особистість, підтверджують численні дисертаційні дослідження останніх років, зокрема, О. Баняс, В. Боксогорн, Н. Добровольської, Л. Мацепури, Л. Петришин, Н. Пов'якель, Т. Розової, Н. Рубан, Н. Скулиш, О. Харцій. Умови розвитку педагогічної креативності, зокрема формування креативного середовища, використання творчих проблемних завдань, спеціалізованих активних методів навчання, ознайомлення з досвідом педагогічного новаторства досліджуються О. Абдуліною, О. Антоною, І. Гриненком, З. Гуцало, В. Данильченко, О. Дунаєвою, В. Загвязинським, Н. Малій, С. Сисоевою.

Формулювання мети статті. Метою статті є презентація результатів апробації дослідження особливостей прояву професійної креативності студентів спеціальності «Дошкільна освіта».

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу зазначених досліджень, а також специфічних особливостей діяльності вихо-

вателя дошкільного закладу, нами було надано визначення поняття «професійна креативність вихователя ДНЗ», яке ми трактуємо як багатofакторну, стійку здатність вихователя ДНЗ до творчого (нестандартного, доцільного, ефективного) розв'язання педагогічних задач, що мають на меті позитивну динаміку формування творчої особистості дошкільника та підвищення рівня творчої педагогічної діяльності самого вихователя ДНЗ. Креативна особистість вихователя виступає центральним компонентом творчої професійної діяльності вихователя ДНЗ. На основі зазначеного вище багатofакторного підходу, із врахуванням змісту етапів творчої педагогічної діяльності, виокремлених Л. Князевою, а також систематизації та узагальнення компонентів педагогічної креативності, запропонованими О. Антоною, О. Дунаєвою, І. Гриненком, Т. Каракатсаніс, Н. Кічук, Н. Нікандровим, Т. Остафійчук, Л. Петришин, С. Сисоєвою, В. Хомич, нами визначено структуру професійної креативності вихователя, що складається з таких компонентів: мотиваційного, когнітивного, операційного, регулятивного. З метою дослідження психологічних особливостей прояву професійної креативності майбутнього вихователя ДНЗ на основі структурних компонентів розроблено власне бачення критеріїв та показників її розвитку, об'єднані у методичні блоки діагностичного дослідження (таблиця 1).

Таблиця 1

Методичні блоки діагностичного дослідження професійної креативності майбутніх вихователів ДНЗ

Компоненти професійної креативності майбутніх вихователів ДНЗ				
	МОТИВАЦІЙНИЙ	КОГНІТИВНИЙ	ОПЕРАЦІЙНИЙ	РЕГУЛЯТИВНИЙ
1	2	3	4	5
КРИТЕРІЙ	сформованість мотивів творчої педагогічної діяльності	розвиненість пізнавальних психічних процесів, обізнаність щодо психологічної сутності ПКВ, методів творчого розв'язання педагогічних задач та рівень навчальних досягнень	сформованість системи розумових дій та операцій творчого розв'язання педагогічних задач	сформованість регулятивних механізмів творчості

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5
ПОКАЗНИКИ	прагнення зрозуміти складну педагогічну проблему, бажання віднайти новий спосіб її розв'язання	успішне виконання завдань на: – оригінальність, гнучкість, швидкість мислення; сприйнятливість до вербальних та невербальних показників поведінки доволішніх; продуктивність творчої уяви; – знання психологічної сутності творчості та креативності, зокрема педагогічної, її особливостей у професійній діяльності вихователя, обізнаність щодо евристичних методів та технології їх використання; – рівень навчальних досягнень	наявність під час опису творчого процесу розв'язання педагогічної ситуації: – системи дій: постановка педагогічної задачі, висунення творчих ідей, вибір найбільш доцільних, оцінка результату; – різноманітних та доцільних операцій розв'язання	– виявлення вольових зусиль на шляху подолання труднощів; – схильність до аналізу власної діяльності, виявлення причин та наслідків власних дій

Ми передбачаємо, що високий рівень прояву названих показників характеризуватиме майбутнього фахівця як потенційно здатного до створення високоякісного продукту педагогічної та науково-педагогічної творчості [3, с. 7–49] (за умови оволодіння високим рівнем педагогічної майстерності); достатній – як здатних до творчого розв'язання педагогічних задач, впровадження ідей в професійну діяльність, що в цілому підвищуватиме його якість та забезпечуватиме відповідність сучасним вимогам суспільства до дошкільної освіти; у студентів із середнім рівнем розвитку показників виникатимуть труднощі у запровадженні творчої педагогічної діяльності, що проявлятиметься в ускладненому пошуку нестандартних, ефективних та доцільних розв'язань педагогічних задач різних типів, що, як наслідок, сприятиме загальному зниженню педагогічного професіоналізму; низький рівень прояву професійної креативності унеможливуватиме здійснення творчої педагогічної діяльності.

Перейдемо до обговорення результатів емпіричного вивчення професійної креативності майбутніх вихователів ДНЗ.

За результатами вивчення мотиваційного компоненту професійної креативності майбутнього вихователя, яке здійснювалось

за допомогою опитувальника САМОАО (А. Лазукін, в адаптації Н. Каліна) та тесту-анкети «Емоційна спрямованість» (Б. Додонов), встановлено, що високого рівня його розвитку не має жоден майбутній вихователь, достатнього – 21,67%, середнього – 70%, низького – 8,33%. Отримані результати дозволяють констатувати, що відсоток студентів із сформованим внутрішнім стандартом якості власної творчої діяльності, зорієнтованих на актуалізацію творчого потенціалу, досить невисокий, а значить і прояв професійної креативності для більшості студентів потребує додаткових (часто зовнішніх) мотивів. Аналіз результатів дослідження емоційної спрямованості показав, що найбільш приємним для більшості досліджуваних є переживання комунікативних (36,67%), альтруїстичних (15%) та гедоністичних (11,67%) емоцій. Показово, що глоричні та гностичні емоції, які складають креативну емоційну спрямованість, займають одну з найнижчих рейтингових позицій серед запропонованих. Так, глоричні емоції як найприємніші для себе визначили 5% досліджуваних, для більшості з них вони посіли четверту та п'яту позицію. Гностичні емоції як найприємніші не визначив для себе жоден досліджуваний, вони зайняли здебільшого восьму, дев'яту та десяту позицію в загальному рейтингу. Це означає, що студенти здебільшого не відчувають радості та захоплення від творчого процесу, а, отже, за можливості прагнуть розв'язувати педагогічні задачі звичними способами. В цілому, виявлені особливості свідчать про недостатню вмотивованість до розуміння складних педагогічних проблем та віднаходження нових способів їх розв'язання.

Рівень розвитку когнітивного компоненту досліджувався за допомогою низки методів: тесту Торренса (в адаптації О. Туник); тесту Дж. Гілфорда та М. Саллівена «Соціальний інтелект» (субтести «Групи експресії», «Вербальна експресія»); методики «Дослідження творчої уяви»; авторської двоблокової анкети «Креативність у професійній діяльності вихователя ДНЗ», аналізу результатів підсумкової атестації студентів. Результати показали, що високий рівень проявили 3,33% студентів, достатній – 31,67%, середній – 61,67%, низький – 3,33%. Це свідчить про наступне: переважна більшість студентів мають розвиток оригінальності, гнучкості, швидкості мислення, творчої уяви, здатності сприймати та вірно інтерпретувати вербальні та невербальні показники поведінки довколишніх на рівні вікової норми, а також досить високі показники навчальної діяльності, які виступають передумовою педагогічної компетентності та означають збіг реальних та запланованих результатів навчання.

В цілому, це вказує на потенційну здатність до прояву професійної креативності. Але кількісний та якісний аналіз анкетування показав, що знання більшості студентів щодо психологічної сутності педагогічної творчості та креативності знаходяться на низькому та середньому рівні сформованості, характеризуються ненауковістю, поверховістю, відсутністю системності, засновані здебільшого на практичному досвіді, досліджувані не мають уявлення про евристичні методи, алгоритм їх застосування, для розв'язання творчих завдань здебільшого використовують репродуктивні засоби. Найбільш наукові, ґрунтовні відповіді надали студенти старших курсів, що, на нашу думку, пов'язано з вивченням ними дисципліни «Педагогічна творчість».

За результатами вивчення операційного компонента, який оцінювався за допомогою методу розв'язання проблемних педагогічних ситуацій, встановлено, що високий рівень його розвитку мають лише 1,33% досліджуваних, достатній – 10,67%, середній – 43,33%, низький – 44,67%. Вважаємо, що перебування отриманих показників в межах переважно середнього та низького рівнів розвитку значно знижуватимуть результативність творчої професійної діяльності вихователя ДНЗ, оскільки саме виконання необхідної системи розумових дій та велика кількість операцій оптимізує, збагачує та організовує творчий процес, робить його контрольованим, усвідомленим, продуктивним, сприяє висуванню значної кількості ефективних творчих ідей.

Сформованість регулятивного компоненту професійної креативності майбутнього вихователя оцінювалась за допомогою опитувальника «Вольові якості особистості» (М. Чумаков) та методики визначення індивідуальної міри рефлексивності (А. Карпов, В. Пономарьова). Високий рівень розвитку компоненту характерний для 1,67% студентів, достатній – 18,33%, середній – 71,67%, низький – 8,33%. Отримані результати свідчать про те, що для більшості майбутніх вихователів характерним є недостатній рівень розвитку окремих вольових якостей, схильність до необдуманих, імпульсивних дій. Названі особливості перешкоджають досягненню якісного продукту педагогічної творчості через відсутність поетапного контролю творчого процесу, співвідношення результатів із встановленими до них суспільними вимогами, коригування відповідно до цього своїх дій, визнання власної провідної ролі у забезпеченні творчої педагогічної діяльності. Припускаємо, що це призводить до необхідності наявності зовнішнього контролю за професійною творчою діяльністю фахівця.

Порівняльний аналіз сформованості структурних компонентів ПКВ, дозволяє ранжувати їх за рівнем розвитку наступним чином: найвищі показники розвитку досліджувані проявили відносно когнітивного компоненту, на другій позиції – показники мотиваційного компоненту, на третій – регулятивного, порівняно низькі показники розвитку досліджувані проявили відносно операційного компоненту. На нашу думку, названі особливості обумовлені відсутністю цілеспрямованого формування у студентів настанови на творчу діяльність, обізнаності щодо способів вирішення творчих завдань, вміння адекватно обирати їх відповідно до конкретної ситуації, ефективно застосовувати та оцінювати результати.

Узагальнення даних дослідження особливостей прояву ПКВ дає змогу визначити її рівні: високий, достатній, середній та низький (рис. 1).

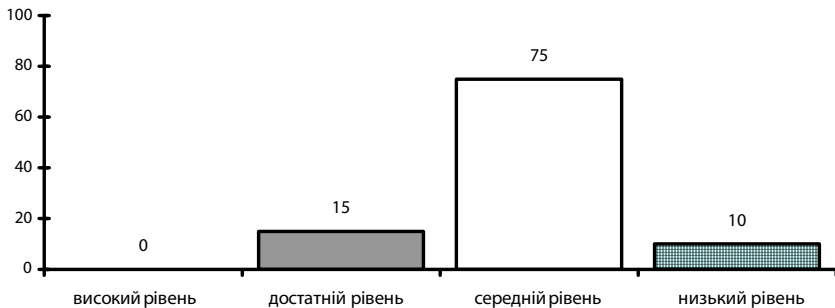

Рис. 1. Рівні розвитку професійної креативності майбутніх вихователів

Наведені дані дозволяють передбачити, що особливості професійної креативності вихователя, характерні для більшості досліджуваних, спричинятимуть певні труднощі у запровадженні творчої професійної діяльності. Це проявлятиметься в ускладненому та малоефективному процесі виявлення педагогічних проблем, формулювання педагогічних завдань, пошуку нестандартних ідей їх розв'язання, оцінки результату та його впровадження у практику, що призводитиме до зниження динаміки формування творчої особистості дитини, сприятиме загальному зниженню педагогічного професіоналізму.

Висновки. Одержані результати дозволяють стверджувати, що виявлені особливості професійної креативності майбутніх вихователів ДНЗ не здатні забезпечити творчу педагогічну ді-

яльність, що в цілому знижує якість професійної діяльності фахівців. Вважаємо, що це є свідченням необхідності активізації внутрішніх ресурсів зростання рівня професійної креативності шляхом запровадження цілеспрямованої роботи з її розвитку.

Перспективи подальших досліджень даної проблеми. Актуальною є проблема пошуку можливості системного впливу, здатного розвивати професійну креативність майбутнього вихователя як багатокомпонентний та складний за структурою феномен.

Список використаних джерел

1. Барышева Т.А. Психологическая структура и развитие креативности у взрослых : дисс. ... доктора психол. наук : 19.00.13 / Тамара Александровна Барышева. – СПб, 2005. – 360 с.
2. Дружинин В. Н. Психология общих способностей / В. Н. Дружинин. – СПб. : Издательство «Питер», 1999. – 368 с.
3. Педагогічна творчість: методологія, теорія, технології : монографія / [В. П. Андрущенко, Н. В. Гузій, С. О. Сисоева та ін.]; за ред. С. О. Сисоевої, Н. В. Гузій. – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2005. – 183 с.
4. Підготовка майбутніх вихователів до роботи з дітьми дошкільного віку: компетентісний підхід : монографія [за заг. ред. Г. В. Беленької, О. А. Половіної] – Умань : Видавець «Сочінський», 2015. – 208 с.
5. Психологічна детермінація креативної поведінки : колективна монографія / [Воронін А. І., Токарева Н. М., Устименко С. Ф. та ін.]. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2006. – 176 с.
6. Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі : монографія / [за ред. О. А. Дубасенюк]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012 – 284 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Barysheva T.A. Psihologicheskaja struktura i razvitie kreativnosti u vzroslyh : diss. ... doktora psihol. nauk : 19.00.13 / Tamara Aleksandrovna Barysheva. – SPb, 2005. – 360 s.
2. Druzhinin V. N. Psihologija obshhjih sposobnostej / V. N. Druzhinin. – SPb. : Izdatel'stvo «Piter», 1999. – 368 s.
3. Pedagogichna tvorchist': metodologija, teorija, tehnologii' : monografija / [V. P. Andrushhenko, N. V. Guzij, S. O. Sysojeva ta in.]; za red. S.O. Sysojevoi', N.V. Guzij. – K. : NPU im. M.P. Dragomanova, 2005. – 183 s.
4. Pidgotovka majbutnih vyhovateliv do roboty z dit'my doshkil'nogo viku: kompetentisnyj pidhid : monografija [za

- zag. red. G. V. Bjelen'koi', O. A. Polovinoi'] – Uman' : Vyda-vec' «Sochins'kyj», 2015. – 208 s.
5. Psychologichna determinacija kreatyvnoi' povedinky : kolektyvna monografija / [Voronin A. I., Tokarjeva N. M., Ustymenko S. F. ta in.]. – Kryvyj Rig : Vydavnychij dim, 2006. – 176 s.
 6. Teoretychni i prykladni aspekty rozvytku kreatyvnoi' osvity u vyshnij shkoli : monografija / [za red. O. A. Dubasenjuk]. – Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2012 – 284 s.

Received February 9, 2017

Revised March 14, 2017

Accepted April 13, 2017

УДК 159.944:37

Ю. В. Дроздова

yuliyadrozdova@bigmir.net

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ПРОФЕСІЙНИХ МЕНЕДЖЕРІВ

Drozdova Y. V. Psychological aspects of professional managers training / Y. V. Drozdova // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufriieva. – Issue 37. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2017. – P. 86–97.

Y. V. Drozdova. Psychological aspects of professional managers training. The role of motivational sphere during future professional managers training is identified for effective organization of studying process in institutions of higher education.

The cognitive and social motives and their role in the formation of motivational sphere of students are described.

Periodization of dominant students' motives at definite studying stage has been considered as well as the impact of motives on the future experts' self-determination.

The article analyzes the motivation of training and studying activities and the level of educational and work motivation development in different periods of studying in higher school.

Motivation, professional orientation, personality-based, emotional and volitional spheres are considered to be the key components of profes-